

Pataki Edit

Toma András, az (egyik) utolsó magyar hadifogoly emlékére

Huszonötben született Újfehértón, majd Sulyánbokorban, a Nyíregyháza melletti bokortanyavilágban élt. Négyévesen elveszítette édesanyját. Kiválóan tanult. Tizenkilenc éves sem volt, mikor 1944-ben behívták katonának, s az első magyar hadsereg elnyelte őt.

Otthonából kedves levél hányszor repült utána? hiányzol... hogy vagy? élsz-e még? itthon sincs minden rendben... mert élni itthon is nehéz... bírjuk ki! visszavárunk!

Átvonultak a Felvidéken. Auschwitz és Krakó környékén 1945. január 11-én sok magyar sorstársával együtt hadifogságba esett. A túlsúfolt vagonokban a foglyok fele meghalt. Ukrajnán, Belorusszián át Bokszitogorszkig jutott. Ott munkatábor várta, „három tank húzta a Napot”,¹ pakolt csillékre téglát. Aztán keletebbre, a bisztrjagi kórházba került.

Családjával közölték: megbolondult a fronton! Viselkedése nyugtalan, ezért kórházba zárták. Negyvenhét januárjában Tatárföldön Kotyelnycs, ott ideggyógyintézet, a pszichiátria majdnem ötvenhárom évre bezárta őt magába. Itteni kezelését dokumentum rögzíti. A létszámból törölték, nem volt katona többé. Számára a háború véget ért. Megelőzte vagy követte a nyelvletételt? Sulyánbokor és Kotyelnycs között elveszett anyanyelve. Tán

nyelve hagyta cserben őt? vagy ő szép anyanyelvét? Agyát nem érte sérülés. Miért nyelvén álltak bosszút a lelki sérülések? másfajta sérülések?

Hétszázézer magyarból kilenszázötvenötben jöhettek haza az utolsók, a túlélők többsége. A kényszermunkatáborok csak ekkor szabadultak „veszélyes” foglyaiktól! Kétszázézer halott magyar maradt ott idegenben.

Ő élve volt bezárva önmagába. Beszélni, kommunikálni elfelejtett. Családnevét feladta. Mikortól tartották nyilván Tamás András néven? Süket magányba börtönözte a teljes nyelvtelenség. Magát a rácsokon belül falazta új rabságba.

Vajon ki elől menekült? Vajon mi elől menekült? Saját lelkével vívta e szótlan háborúját? Elfogytak, kik emlékeztek, s ők is, kiknek hiányzott...

Hogyan tagolta életét? Mit várt a szürke naptól? Pizsama-rabruhában voltak számára reggelek, esték, hetek, hónapok, évek? Volt életritmusa? Vajon örült a löttynek, mikor elébe löktek káposztát, marharépat? Volt kedvenc étele? Várta az étkezéseket? Számolta az étkezéseket? Volt otthon nagykabátja? Álmodni hogy szokott? Tudott-e álmodozni? Volt három kívánsága?

Játszott-e gondolatban szögesdrót vagy vasrács bontásával? Ismétlődő

¹ Mészáros Zsófi tudósítása, Index, 2000. december 15. (Utalás az éjszaka lámpánál végzett munkára.)

kínok között volt készen szép imája? Vajon hogyan jajgatott idegenek körében? Szidott-e bolhát, tetvet, poloskát? Tudott-e káromkodni?

Hogyan maradt meg emlék? Vajon hányszor idézte mesterét, tanítóját? öt és fél évtized alatt – beszűkült öntudattal – hány szó jutott agyába? magyar szó, katonai vezényszó, bármilyen idegen szó? A „pillangó”, a „gyöngy”, a „szív”² meddig jelentett szépet? Meddig jelentett bármit? Vajon remélni mert még? vágyott-e szeszre, szexre? Fantáziálni hogy szokott asszonyról, gyermekekről? Milyen volt jövőképe? Hogyan telt el család nélkül, barát nélkül, ember nélkül az ötvenöt karácsony? Olyankor nőtt magánya?

Beszélni nem tanult meg a fogvartatók nyelvén, nem tudott hízelegni, nem tudott könyörögni, és nem vált áruková.

Így ment el ötvenhárom év. Egy orvos felfigyelt rá. (Magyar hebegést is értő cseh ember.) Néhány szava elég volt jelezni: él magyar³ még...!

Amikor hazatérhetett, öregén és zavartan, számára semmit sem jelentett Budapest. Félt, hogy megint becsapták. Csak nyugősen követelte, hogy lábát adják vissza, és megkönynyebbült, amikor valóban felcsatolható lett a rég áhított mőláb. A kórházban már nevetett, és olykor viccelődött. Kerekesszékbe űlhetett. Fogpótlás, hallókészőlék jutott az emberségből. Itthon magyar szeszt sőrgetett, felismert whiskyt, vodkát.

Hazájában hány helyen lehetne új családjá? Szeretettlavinát indított el, százakban ébresztett reményt, őt és

fél évtized mőltán is várták a férjet, nagyapát, testvért...

Kotyelnycstől otthonáig anyanyelvét meglelte. Mutatta, hol volt a kút, ivóvizet hogy hordott, és megnevezte mesterét, említett kovácsot, szőlősgazdát.

Szenzációra éhesen csapott le rá a világsajtó, halálra rémítette vakuk villámcsapása. Ötvenhat év magány után lett kuriózzummá, aki fél lábbal járta meg a világtörténelmet. Különc sorsáról hírt adott százharminchét ország. A világhírő közlegényt nagy katonai ranggal, nyugdíjjal tisztelték meg, és kedvenc ételéből kérhetett tányérjába.

Híres huszadik századunk bő második felében ötvenhat teljes évet élt kívül a magyarságon, kívül a történelmen. Nem idegen föld rejti, nem jeltelen kis sírhant, mert ahhoz még időben került honába vissza, hogy nevét ékezettel⁴ véssék fel sírkővére.

Ötvenhat árva éven át kiszakítottan volt része anyanyelvnek, hazának, így lett beszédes néma része a világtörténelemnek.

Még három és fél év adatott neki testvére közelében. S újra megtanult beszélni. Temetésén reménytelenől bizakodó hadiözvegyek és -árvák is megtisztelték részvételőlkel.

Hazádnak rendőletlenül⁵ – űzen minden magyarnak

Toma András (Újfehértó, 1925. december 5. – Nyíregyháza, 2004. március 3.) életrajzi adatai a Wikipédiából és a 2000–2014 közötti napisajtóból származnak.

² Márai Sándor: *Halotti beszéd*

³ Kisfaludi Károly: *Mohács – „Él magyar, áll Buda még!”*

⁴ „A csákány koppan és lehułl nevedről az ékezet.” Márai Sándor: *Halotti beszéd*

⁵ Utalás Vujity Tvrtko Toma Andrásal készűlt 2000-beli tv-mősorára